

PROCEDURA DE VETTING ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ANALIZĂ COMPARATIVĂ A MODELULUI MOLDOVENESC ȘI A CELUI ALBANEZ QUIS CUSTODIET IPSOS CUSTODES?¹

Dr(c) ANDREA MAZELLIU

Pe parcursul ultimilor ani, Republica Moldova a depus eforturi susținute pentru a consolida statul de drept și pentru a combate corupția în sistemul de justiție ca parte a eforturilor de aderare la UE. În pofida poziției proeuropene a guvernării și a angajamentului acesteia de a reforma sistemul judiciar, conform ultimelor rapoarte ale societății civile, începând cu 2019, 46,3% din populația țării au un nivel de încredere scăzut în sistemul judiciar², percepându-l ca fiind lipsit de transparență și integritate. În 2020, la putere în Republica Moldova a venit o guvernare proeuropeană, care a promis să soluționeze problemele bine-cunoscute ale țării, și anume justiția selectivă și corupția în rândul judecătorilor și procurorilor, asumându-și să realizeze aceste reforme în baza unui proces îmbunătățit de evaluare a actorilor din sistemul justiției.

Partenerii de dezvoltare ai țării³ au sprijinit și s-au implicat activ în instituirea acestui nou proces de vetting, cu scopul de a spori gradul de încredere a publicului în justiție⁴, urmând modelul de reformă utilizat anterior în Albania.⁵ Albania a intrat în *apele necunoscute* ale reformei justiției în 2016, iar de atunci a înregistrat progrese lente, dar constante.⁶ Proiectul de reformă albanez a avut ca scop remodelarea sistemului judiciar

al țării prin reevaluarea sistematică a judecătorilor și procurorilor și reabilitarea instituțiilor existente, dar și crearea altor noi în sistemul judiciar. Principalele obiective declarate ale acestui proces au fost combaterea corupției, eficientizarea actului de justiție și consolidarea capacității de autoadministrare a sistemului judiciar.

Evaluarea actorilor din sistemul judiciar al Albaniei, care continuă și în prezent, a fost lansată în 2016 în

rezultatul a șaptesprezece modificări constituționale, menite să pună bazele unui sistem judiciar independent de orice presiune politică externă.⁷ Această evaluare instituțională, care a început la scurt timp după crearea organelor de vetting necesare, este încă în curs de desfășurare și nu a atins pe deplin obiectivele stabilite în mandatul constituțional al Comisiei independente de calificare (CIC).⁸ În Albania, CIC este prima instanță de evaluare a magistraților la toate nivelurile. Inițial procesul de evaluare urma să finalizeze în 2022, dar a fost prelungit până în 2024⁹.

Este important de menționat că procedura de evaluare din Albania a avut o bază constituțională, ceea ce o deosebește de mecanismul de evaluare din Republica Moldova, a cărui cadru legal nu a fost stabilit prin amendamente constituționale, ci mai degrabă printr-o serie de reglementări aplicate la nivel instituțional.¹⁰ În cazul în care proiectul de evaluare și reformă din Republica Moldova nu va produce rezultate pozitive fără echivoc în timp util, acesta riscă să erodeze și mai mult încrederea publicului în sistemul de justiție.¹¹

În Republica Moldova, competența de vetting a sistemului judiciar este distribuită între cinci instituții. O „Comisie Pre-Vetting” *ad-hoc* a fost creată pentru a evalua membrii organelor de autoadministrare a judecătorilor și procurorilor - Consiliul Superior al Magistraturii (CSM)¹² și Consiliul Superior al Procurorilor (CSP). Evaluarea judecătorilor Curții Supreme de Justiție (CSJ) și a altor judecători și procurori de rang înalt este efectuată de comisiile de evaluare corespunzătoare, în timp ce luarea deciziilor este lăsată la latitudinea CSM și a CSP.^{13, 14}

Acest articol conține o analiză comparativă detaliată a procesului de evaluare în sistemul judiciar al Republicii Moldova și a reformei în curs de desfășurare din Albania, care servește drept precedent pentru cea din Republica Moldova. Analiza se bazează pe rezultatele reformei justiției din Albania și face lumină asupra eforturilor Republicii Moldova de a reproduce succesul acesteia. Punând accent pe rolul esențial al vetting-ului în asigurarea unei justiții independente, analiza va oferi o imagine de ansamblu a proiectului de reformă din Republica Moldova, va evalua impactul acestuia asupra stabilității constituționale și va aborda provocările inerente acestui proces.

REFORMA JUSTIȚIEI – CONDIȚIE PENTRU ADERAREA LA UE

Procedura de vetting desfășurată în Republica Moldova este în conformitate cu recomandările internaționale ale UE și ale Comisiei de la Veneția în ceea ce privește abordarea percepției publice a corupției în sectorul justiției.¹⁵ În conformitate cu condiționalitățile UE pentru integrarea europeană a Republicii Moldova, guvernarea

și-a stabilit ca obiectiv combaterea corupției și creșterea gradului de încredere publică în justiție. Aceste priorități sunt prevăzute în Strategia Republicii Moldova privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025.¹⁶ În timp ce adoptarea Strategiei respective de către Parlament subliniază angajamentul țării de a se alinia la *acquis-ul UE*, evaluarea critică și monitorizarea atentă a implementării acestuia vor avea un rol esențial la determinarea impactului tangibil al reformei asupra sistemului de justiție din Republica Moldova.

Deși îndeplinirea condiționalităților UE nu este un proces ușor, Republica Moldova a fost lăudată de partenerii internaționali pentru progresele realizate,¹⁷ atât în contextul implementării procedurilor de pre-vetting în sistemul judiciar, cât și în ceea ce privește adoptarea unor standarde transparente pentru evaluarea candidaților la CSJ. Aceste reglementări au intrat în vigoare la 4 iunie 2023 și au introdus o strategie de reformă a CSJ în conformitate cu recomandările Comisiei de la Veneția.¹⁸

CADRUL DE REGLEMENTARE AL VETTING-ULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Organele de autoadministrare în sistemul judecătoresc — Consiliul Superior al Magistraturii (CSM) și Consiliul Superior al Procurorilor (CSP), sunt garanții unui sistem judiciar independent și imparțial. CSM și CSP sunt organele care asigură numirea, transferarea și promovarea în funcție a judecătorilor¹⁹ și procurorilor²⁰, precum și aplicarea măsurilor disciplinare față de aceștia și revocarea lor din funcție atunci când este cazul. Pentru a asigura funcționarea eficientă a acestor organe importante, Republica Moldova s-a angajat să asigure completarea acestora cu membri imparțiali. Astfel, în martie 2022, a fost adoptată legea care prevede ca toți candidații la funcția de membru al CSM sau CSP să fie evaluați de Comisia Pre-Vetting.²¹ Comisia este formată din șase membri: trei membri la propunerea partenerilor de dezvoltare, și trei membri - cetățeni ai Republicii Moldova desemnați cu respectarea reprezentării proporționale a grupurilor parlamentare, care reflectă atât partidele majoritare, cât și cele de opoziție, cu votul a 3/5 din deputații aleși. Această componență a Comisiei Pre-Vetting este în conformitate cu recomandările Comisiei de la Veneția²² și a fost evaluată pozitiv în Raportul de progres al UE pentru 2023.²³

Prima rundă de pre-vetting desfășurată în 2022 a fost un moment de cotitură pentru reforma justiției din Republica Moldova și a fost supravegheată și monitorizată atent de către organele corespunzătoare nou create. În rezultatul evaluării prealabile au fost identificate potențiale riscuri pentru integritatea procesului de reformă. În august 2023, un raport publicat de OSCE/BIDDO²⁴ a analizat potențialele aspecte problematice asociate cu utilizarea

unui organ *ad-hoc* de evaluare a magistraților și a procurorilor. Raportul notează problemele care puteau apărea din cauza unui conflict de interese între organele de auto-administrare și cele de vetting.²⁵ Autorii subliniază necesitatea ca procedurile de verificare și de selectare a candidaților de către Comisia de evaluare să fie cât mai transparente posibil.²⁶

Raportul subliniază, de asemenea, necesitatea unor proceduri fiabile de consultare și de selectare a candidaților la CSM și CSP.²⁷ Atât Opinia Comisiei de la Veneția²⁸, cât și raportul BIDD²⁹ subliniază necesitatea asigurării transparenței procedurii de selectare și desemnare a membrilor Comisiei Pre-Vetting. Pentru ca aceste reforme instituționale să fie credibile, sunt necesare standarde clar definite și un cadru care să definească „integritatea etică”.³⁰ În același timp, activitatea desfășurată de Comisia Pre-Vetting a fost apreciată de partenerii de dezvoltare ai Republicii Moldova, în special de SUA și UE, care au subliniat profesionalismul de care aceasta a dat dovadă.³¹

Până în septembrie 2023, Comisia Pre-Vetting a evaluat 49 de candidați la CSM și 20 de candidați la CSP. Doar 14 candidați la CSM (în total, 5 judecători și 9 profesioniști cu experiență în domeniul juridic) și 9 candidați la CSP au promovat evaluarea Comisiei Pre-Vetting.³² Cu toate acestea, organizațiile profesionale care au monitorizat procesul de evaluare au concluzionat că acesta nu a fost suficient de conform cu principiile de echitate și imparțialitate ale BIDD.³³ În rezultatul reevaluării, din cei șapte candidați care nu îndepliniseră anterior criteriul de integritate financiară, doi au promovat evaluarea, iar cinci nu au promovat.³⁴

Majoritatea candidaților care nu au promovat ce-a de-a doua evaluarea au contestat deciziile Comisiei la Curtea Supremă de Justiție.³⁵ În total, au fost depuse 28 de cereri de contestare din partea candidaților respinși. Dintre acestea, CSJ a menținut decizia Comisiei Pre-Vetting în doar 6 cazuri. Celelalte 22 de decizii au fost anulate pentru încălcarea normelor procedurale și a principiului proporționalității.³⁶ Mandatul Comisiei Pre-Vetting a fost prelungit până la finalizarea procesului de examinare a cererilor de contestare depuse, iar în urma deciziilor CSJ, a fost dispusă a doua rundă de reevaluare.

Pe lângă evaluarea candidaților pentru organele de autoadministrare, Republica Moldova a efectuat evaluarea și reforma CSJ, cu scopul de a-i spori independența. Legea privind evaluarea externă a judecătorilor și a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție a fost rezultatul unei consultări exhaustive cu Comisia de la Veneția și a fost adoptată oficial în Republica Moldova la 30 martie 2023.³⁷ Comisia de evaluare³⁸ atât a judecătorilor în funcție ai CSJ, cât și a candidaților la funcția de judecător al CSJ a inițiat procesul de evaluare în iulie 2023.³⁹ Chiar înainte de

începerea procedurii de evaluare, 20 din cei 25 de judecători ai Curții Supreme de Justiție au demisionat în semn de protest⁴⁰, susținând că aceasta avea în spate motivații politice.⁴¹ Această mișcare de împotrivire, care încă există în sistemul judiciar din Republica Moldova, îl poate aduce în impas. Cu absența judecătorilor la Curtea Constituțională și Curtea Supremă timp de aproximativ doi ani s-a confruntat și Albania în procesul de implementare a reformei sistemului judiciar.⁴²

Conform noii legi cu privire la CSJ, numărul total al judecătorilor Curții Supreme de Justiție este de 20, dintre care nouă sunt numiți din rândul avocaților, profesorilor universitari sau al procurorilor cu bună reputație și renume.⁴³ Astfel, componența CSJ din Republica Moldova este similară cu cea a Înaltei Curți din Albania, în componența căreia o cincime din membri sunt numiți din rândul avocaților și cadrelor universitare cu renume.⁴⁴ De asemenea, ca și în Albania⁴⁵, judecătorii CSJ sunt numiți în funcție de către Președintele țării la recomandarea CSM.⁴⁶ Reconfigurarea CSJ este un pas important în reforma sistemului judiciar din Republica Moldova. Noile reglementări privind CSJ au consolidat poziția celei mai înalte instanțe din țară și au dotat-o cu competențe de redactare a viitoarelor legi.

Pe lângă instituirea procedurilor de evaluare pentru CSM, CSP și CSJ, au fost introduse proceduri legislative suplimentare pentru următoarea etapă de evaluare: evaluarea judecătorilor și a procurorilor care ocupă funcții de rang înalt. O nouă lege care reglementează acest exercițiu în conformitate cu recomandările Comisiei de la Veneția a intrat în vigoare pe 22 august 2023.⁴⁷ Pe 24 noiembrie 2023 Președintele Republicii Moldova a solicitat revizuirea acesteia, proiectul de modificare fiind în curs de revizuire. La 5 decembrie 2023, Ministerul Justiției a organizat prima ședință a Comisiei de evaluare externă a integrității etice și financiare a procurorilor, iar toți membrii comisiei respective au fost numiți până la data de 1 februarie 2024.

Comparație cu cadrul instituțional al procedurii de vetting din Albania

În prezent, reforma justiției în Albania reprezintă cea mai importantă realizare a țării în parcursul acesteia de aderare la UE. Până la data de 31 ianuarie 2024, CIC (Comisia independentă de calificare) a evaluat în total 728 de magistrați; au fost emise 515 decizii, restul cazurilor fiind încă în proces de examinare la Camera Specială de Apel⁴⁸ (CSA).⁴⁹ Printre candidații care sunt încă în așteptarea unei decizii se numără, în principal, judecători și procurori la prima instanță și la curțile de apel.

În momentul de față, proiectul de reformă albanez nu și-a atins încă toate obiectivele stabilite. Susținătorii și oponenții acestuia au păreri diferite despre eficacitatea și imparțialitatea procesului de evaluare judiciară.⁵⁰

Deși reforma s-a bucurat de un sprijin puternic din partea partenerilor internaționali, inclusiv din partea UE și a SUA, rapoartele organizațiilor internaționale de monitorizare sugerează că Albania nu și-a atins obiectivele declarate de consolidare a încrederii publice în sistemul judiciar și de eliminare a ingerințelor politice. Criticii reformei fac referire la unele numiri controversate, mai multe cazuri documentate de presiuni externe asupra organelor de vetting⁵¹ și obstacolele continue pentru accesul cetățenilor la justiție în general.⁵² Conform sondajul național Barometrul de securitate al Albaniei 2022, doar 30 % din respondenți consideră că vetting-ul a redus corupția în sistemul judiciar, în timp ce 35,7 % consideră că acesta nu a avut niciun impact asupra reducerii corupției. În pofida faptului că proiectul de reformă a justiției este în curs de desfășurare deja de mai bine de șase ani, la momentul redactării acestui document, încrederea cetățenilor albanezi în acesta rămâne scăzută. Singura instituție care se bucură de o încredere publică relativ mai mare în urma reformei justiției și a vetting-ului este Structura Specială Anticorupție (SPAK), aproximativ 26,30 % din respondenți exprimându-și încrederea totală în această instituție, iar 25,31% - un anumit nivel de încredere.⁵³

Albania și Republica Moldova au adoptat proceduri de vetting similare pentru a crea sisteme judiciare independente și lipsite de corupție. Republica Moldova s-a inspirat din modelul de vetting albanez, care a fost

evaluat pozitiv de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO).⁵⁴ Totuși, deși sunt similare, există elemente juridice distincte care diferențiază procesele de vetting în cele două țări.⁵⁵

Spre deosebire de Albania, unde pentru reforma vetting a fost modificată Constituția, în Republica Moldova, cadrul legislativ al reformei vetting a fost creat în mare parte prin modificări legislative. Singura excepție a fost modificarea constituțională care s-a referit la CSM și CSP și care a fost adoptată înainte de începerea procesului de vetting.⁵⁶ Această modificare constituțională a urmărit să consolideze capacitățile de autoadministrare ale instituțiilor, a introdus măsuri pentru a contracara influența politică asupra acestora și noi norme privind componența CSM și CSP. În consecință, CSM este format din 12 membri, inclusiv șase judecători și șase persoane care se bucură de o înaltă reputație profesională și integritate personală, cu experiență în domeniul dreptului sau în alt domeniu relevant, care nu activează în cadrul organelor legislative, executive sau judecătorești și nu sunt afiliate politic.⁵⁷

Ca și în Republica Moldova, în Albania, procesul de vetting este, de asemenea, parte integrantă a reformei justiției. Acesta a început în 2016, odată cu crearea mai multor instituții judiciare constituționale noi (a se vedea Tabelul 1), și anume Consiliul pentru numirea judecătorilor, Consiliul Superior al Justiției, Consiliul Superior al Procurorilor și Inspectoratul Superior al Justiției.⁵⁸

Instituții de vetting

Funcția	Republica Moldova	Albania
Evaluarea membrilor instituțiilor de auto-administrare	Comisia Pre-Vetting ⁵⁹	Subcomisia Comisiei pentru afaceri juridice din cadrul Parlamentului
Comisia/comisiile de evaluare a judecătorilor și procurorilor la diferite niveluri	<ul style="list-style-type: none"> Comisia de evaluare a judecătorilor CSJ și a candidaților la funcția de judecător al CSJ⁶⁰ + CSM Comisia de evaluare a judecătorilor + candidații la funcția de membru al colegiilor disciplinare ale judecătorilor, membru al colegiilor de selecție și evaluare a judecătorilor + CSM Comisia de evaluare a procurorilor + candidații la funcția de membru al colegiilor disciplinare ale procurorilor, membru al colegiilor de selecție și evaluare a procurorilor + CSP⁶¹ 	Comisia independentă de calificare (CIC)
Instituția de apel	Curtea Supremă de Justiție (CSJ)	Camera Specială de Apel a Curții Constituționale (CSA)
Organul/organele de supraveghere	N/A	2 Comisari publici (CP) și Operațiunea de monitorizare internațională (OMI)

Tabelul 1: Instituțiile de vetting din Republica Moldova și Albania

În Albania, vetting-ul judecătorilor, al procurorilor și al membrilor organelor de autoadministrare este efectuat de o singură comisie de vetting — CIC. Deciziile CIC sunt revizuite de Camera Specială de Apel a Curții Constituționale (CSA).⁶² Membrii CIC și CSA sunt numiți de președintele țării și monitorizați de donatori internaționali prin intermediul unui alt organ înființat prin constituție, Operațiunea de monitorizare internațională (OMI).⁶³ Mandatul constituțional al OMI este de a supraveghea întregul proces de vetting judiciar, împreună cu doi Comisari publici (CP).⁶⁴ Împreună, CP reprezintă organul prin intermediul căruia deciziile CIC pot fi contestate la CSA. Membrii OMI sunt numiți de donatorii săi internaționali, iar cei doi Comisari publici sunt numiți de către parlament. Judecătorii CSA dețin statutul de judecători ai Curții Constituționale. Deciziile CSA pot fi atacate direct la CEDO.

În Republica Moldova, partenerii de dezvoltare au dreptul de a propune câte trei membri internaționali pentru fiecare dintre cele trei comisii de evaluare (Comisia Pre-Vetting⁶⁵ pentru evaluarea judecătorilor CSJ⁶⁶ și cele două comisii de evaluare a judecătorilor și procurorilor de rang înalt).⁶⁷ Partenerii de dezvoltare ai Republicii Moldova, de asemenea, supraveghează procesul de angajare la secretariatul comisiilor de evaluare menționate mai sus. Cu toate acestea, ei nu oferă îndrumări nici comisiilor de evaluare, nici secretariatului. Comisiile de evaluare (cu excepția Comisiei Pre-Vetting) au doar sarcina de a pregăti rapoarte de evaluare în strictă conformitate cu criteriile prestabilite. Autoritatea decizională rămâne la nivelul CSM sau CSP. Un astfel de sistem este în conformitate cu Opinia Comisiei de la Veneția⁶⁸, dar lasă un vid juridic în jurul sarcinii administrative pe care instituțiile de auto-administrare ar putea să o resimtă în consecință. Una dintre deciziile lăsate la latitudinea CSM și CSP este aceea de a promova în funcție sau nu un candidat aprobat de comisia de evaluare. În cazul în care au fost comise erori de procedură în procesul de evaluare, acestea pot solicita o reevaluare înainte de a lua o decizie.⁶⁹ Comisiile de evaluare, cu excepția Comisiei Pre-Vetting, pot contesta deciziile CSM sau CSP la Curtea Supremă de Justiție.

În Albania, la finalizarea procedurii de evaluare a unui candidat, CIC și CSA au autoritatea de a emite trei tipuri de decizii cu privire la acesta: promovare în funcție; suspendare pe un termen de un an din funcție, urmată de formare obligatorie (care poate fi impusă ca măsură disciplinară), sau concediere sau rezilierea contractului de muncă.⁷⁰ Instituția de apel din Albania are sarcina de a reduce posibilele întârzieri în procesul decizional al instituțiilor de vetting și de a contribui la finalizarea evaluărilor în termenul stabilit. Cu toate acestea, în 2022, instituțiile de vetting nu au reușit să finalizeze procesul de evaluare în termenul stabilit și au solicitat prelungirea mandatului lor.

Crearea comisiilor de evaluare în Republica Moldova generează unele incertitudini juridice, în special în ceea ce privește baza constituțională și caracterul contestabil al procesului de evaluare. Lipsa unui temei constituțional pentru crearea organelor de vetting ridică semne de întrebare referitor la vulnerabilitatea posibilă a acestora în viitor la presiuni politice din partea altor segmente ale puterii.⁷¹ Republica Moldova s-ar putea confrunta cu provocări similare celor din Albania, unde, la un moment dat, doar doi judecători ai Înaltei Curți și un judecător al Curții Constituționale au promovat vetting-ul, funcțiile la toate nivelurile instanțelor rămânând vacante, dosarele fiind puse pe pauză luni de zile, ceea ce a dus la blocarea întregului sistem judiciar al țării.⁷²

Un aspect esențial al procedurii de vetting în Republica Moldova este dreptul de a contesta deciziile de evaluare ale CSM și CSP la Curtea Supremă de Justiție, ceea ce este o vulnerabilitate a procesului de reformă a justiției, deoarece CSJ poate examina cererile de contestare doar dacă nu există probleme legate de conflicte de interese, lipsă de competență sau de judecători.⁷³ CSJ va admite contestația doar dacă constată că, în cadrul procedurii de evaluare, au fost admise erori procedurale grave care afectează caracterul echitabil al procedurii de evaluare sau că există circumstanțe de fapt care puteau duce la promovarea sau nepromovarea evaluării.⁷⁴ Această prevedere a fost introdusă în decembrie 2023.

PROCEDURA DE VETTING ȘI STANDARDELE CEDO

Procedura de vetting se bazează pe evaluarea metodologică a integrității financiare și etice (reputația personală și profesională) a candidaților.⁷⁵

Constituția Albaniei stipulează că evaluarea efectuată de către CIC și CSA trebuie să se bazeze pe trei aspecte: activele financiare, istoricul personal și profesional.⁷⁶ În ultimă instanță, se poate apela la CEDO pentru a examina istoricul profesional al unui candidat în ceea ce privește respectarea standardelor unui proces echitabil și a drepturilor omului. În Republica Moldova, de asemenea, un candidat evaluat poate fi contestat prin intermediul acestui for. În cazurile în care se constată că a fost încălcată etica profesională, CEDO poate emite o hotărâre în care să constate că decizia organelor de vetting și a instanțelor naționale din Republica Moldova contravine standardelor UE. O astfel de hotărâre ar submina probabil și mai mult încrederea publică în eforturile de reformă ale țării.⁷⁷ Având în vedere precedentul creat în Albania, există probabilitatea ca magistrații concediați din Republica Moldova să se adreseze la CEDO.

În cazul *Xhoxhaj vs. Albania*⁷⁸, s-a constatat că standardele CEDO au fost respectate în procesul de vetting. Acest lucru nu s-a întâmplat însă în mai multe cauze ulterioare, cum

ar fi Sevdari vs. Albania, Thanza vs. Albania⁷⁹ și Cani vs. Albania⁸⁰, unde Curtea a constatat că instituțiile de vetting au admis încălcări de procedură și/sau nu au respectat dreptul la un proces echitabil sau că s-au angajat în demiteri disproporționate. Demiterea disproporționată a procurorului a fost constatată în cauza Sevdari⁸¹ și a fost considerată o încălcare a articolului 8⁸² al Convenției. Curtea a constatat că cea mai potrivită compensare pentru reclamanta Sevdari este reluarea procedurii de vetting. Cauza Cani vs. Albania a fost determinată de acuzații de falsificare a documentelor solicitate în procesul de selectare în funcția de membru al CSA de către unul dintre membrii de evaluare ai CSA și, prin urmare, de numire a acestuia în mod fraudulos. Deoarece numirea unuia dintre membrii CSA a fost ilegală în esență, s-a considerat că Statul nu a garantat dreptul reclamantului de a fi audiat de o instanță stabilită în condițiile legii. Ca și în cazul Sevdari, CEDO a constatat că soluția potrivită era reevaluarea cazului.⁸³ Cauza Thanza vs. Albania a fost primul caz în care CEDO a constatat o încălcare a dreptului la un proces echitabil de către un organ de vetting.⁸⁴

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Republica Moldova continuă să depună eforturi pentru a crea nucleul unei societăți liberale și pentru a deveni un membru cu drepturi depline al Uniunii Europene. Astfel, mecanismul de evaluare a sistemului judiciar rămâne a fi cea mai mare realizare a țării până în prezent.⁸⁵ Pentru a crea un sistem în care integritatea nu este percepută ca un lux, ci ca un drept al tuturor cetățenilor,⁸⁶ guvernarea ar trebui să fie dispusă și capabilă să comunice cu publicul pentru a spori înțelegerea reformei justiției, pentru a crea o cultură anticorupție și de respect pentru statul de drept și pentru a confirma integritatea sistemului judiciar.

În contextul evoluțiilor politice și instituționale în Republica Moldova, pe măsură ce acest proces se desfășoară și începe să dea rezultate, există probabilitatea unui număr mare de adresări la CSJ și CEDO. Sub supravegherea CEDO, instituțiile moldovenești de vetting au sarcina să respecte cele mai stricte standarde juridice, pentru a depăși primele obstacole care ar putea compromite procesul de evaluare a candidaților în anii următori.

Un element al reformei ar trebui să fie consultarea deschisă cu privire la modificarea actelor normative și a obiectivelor reformei, dacă va fi cazul. Acest lucru va contribui la consolidarea încrederii publice, cât și la aplicarea eficientă a standardelor de vetting. Autoritățile moldovenești se pot inspira din lecțiile învățate din reforma albaneză pentru a evita unele capcane posibile, pentru a preîntâmpina încălcările procedurale și contestațiile ulterioare și pentru a promova respectarea sistematică a noilor standarde de vetting.

- Pentru a restabili încrederea publică în sistemul judiciar, guvernul Republicii Moldova trebuie să

lanseze o campanie amplă și bine-informată de sensibilizare și informare a cetățenilor cu privire la toate aspectele procesului de vetting. Acest lucru va contribui la asigurarea responsabilității și transparenței la fiecare etapă a procesului decizional.

- Parlamentul Republicii Moldova și instituțiile de auto-administrare ar trebui nu numai să definească în mod clar principalele componente ale procedurii de evaluare, ci și să adopte o abordare structurată și metodologică față de comisiile de evaluare. Standardizarea va contribui la reducerea numărului deciziilor luate în favoarea persoanelor care au depus contestații invocând încălcarea procedurii și va consolida garanțiile judiciare.
- Instituțiile din sistemul judiciar al Republicii Moldova care sunt subiecți ai procedurii de vetting trebuie să se abțină de la modificarea oricăror legi referitoare la procedura de vetting în timp ce aceasta este încă în desfășurare.
- Este necesară crearea unor instituții independente care să supravegheze activitatea comisiilor de evaluare. Acestea pot fi Comisari publici sau inspectori administrativi angajați de Înalțul Inspectorat de Justiție, așa cum e cazul în Albania. Aceste organe asigură imparțialitatea deciziilor luate pe contestațiile judiciare la nivel național.
- Comisiile de vetting ar trebui să extindă procedura de evaluare în primă instanță și pentru candidații evaluați. Desemnarea CSJ ca prima instanță de apel riscă să genereze întârzieri în actul justiției din cauza numărului mare de dosare și poate duce la vacantarea mai multor funcții în instanțele de judecată, inclusiv în CSJ. Pentru a asigura integritatea și realizarea procedurii de vetting în termenul stabilit, în cadrul Curții Constituționale a Republicii Moldova ar trebui înființată o cameră de apel cu un mandat clar și unic.
- Parlamentul Republicii Moldova și organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor ar trebui să facă o analiză a riscurilor asociate cu vacanța continuă a posturilor în sistemul judiciar, așa cum s-a întâmplat în Albania, când activitatea instanțelor de judecată a fost blocată timp de doi ani. Cu sprijinul partenerilor internaționali, Republica Moldova ar trebui să aloce fonduri și să elaboreze o foaie de parcurs pentru primii doi ani de reformă, anticipând potențialele obstacole pentru eficiența sistemului judiciar în perioada de tranziție.
- Reforma nu trebuie văzută ca o condiție impusă Republicii Moldova de către UE în schimbul aderării, ci ca un pas evident pozitiv către o societate în serviciul căreia se află atât sistemul judiciar, cât și guvernarea în ansamblu. Cea mai sigură cale de a atinge acest obiectiv va fi printr-un proces de reformă care presupune o monitorizare coordonată de către părțile interesate, partenerii internaționali, organizațiile societății civile și parlament.

REFERINȚE

- 1 „Cine îi va păzi pe paznici?” (*Lat.*)
- 2 Comisia Internațională a Juriștilor (2019). „Promisiunea neîndeplinită privind un sistem judecătoresc independent în Moldova. Raport al misiunii, https://crjm.org/wp-content/uploads/2019/03/2019-ICJ-Raport-Independenta-Justitiei-RM_RO.pdf, și Vidaicu.D., (2021). The inertia of the Moldovan judicial system: slow progress towards independent judges („Inerția sistemului judiciar moldovenesc: progrese lente spre independența judecătorilor”), <https://www.u4.no/blog/progress-towards-independent-judges-moldovan-judicial-system>
- 3 Departamentul de Stat al SUA, <https://www.state.gov/bureau-of-international-narcotics-and-law-enforcement-affairs-work-by-country/moldova-summary/>
- 4 Maxhuni. B., & Cucchi. U., (2017). An Analysis of the Vetting Process in Albania („Analiza procesului de vetting în Albania”), www.legalpoliticalstudies.org
- 5 Opinia Comisiei de la Veneția nr. 824 / 2015, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)009-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)009-e)
- 6 House, F. (2023). Nations in Transit 2023 - Albania. *Democracy*, 46, 100
- 7 Nela, I. (2021). Lessons learned from the justice reform in Albania. *Vienna: ÖGfE Policy Brief* („Lecțiile învățate din reforma justiției în Albania”)
- 8 Comisia independentă de calificare (Comisia vetting de primă instanță)
- 9 Opinia Comisiei de la Veneția nr. 1068 / 2021, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2021\)096](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2021)096), pg. 6
- 10 Comisia de la Veneția (2022), Compilația opiniilor și rapoartelor Comisiei de la Veneția referitoare la vetting-ul judecătorilor și al procurorilor https://www.constcourt.md/public/files/file/comisia_venetia/2022/CDL-PI2022051.pdf
- 11 Opinia Comisiei de la Veneția nr. 1100/2022, para. 31, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2022\)024-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2022)024-e)
- 12 Constituția Republicii Moldova, art. 123
- 13 Constituția Republicii Moldova, art. 125, Legea nr. 26 din 10.03.2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor, https://vetting.md/wp-content/uploads/2023/10/Legea_26_2022_amend_22.08.2023.pdf
- 14 IPP (2023), Barometrul opiniei publice, <https://ipp.md/wp-content/uploads/2023/09/BOP-2023-Prezentare.pdf>
- 15 Comisia de la Veneția (2022), Compilația opiniilor și rapoartelor Comisiei de la Veneția referitoare la vetting-ul judecătorilor și al procurorilor, pg. 7, https://www.constcourt.md/public/files/file/comisia_venetia/2022/CDL-PI2022051.pdf
- 16 Legea nr. 211 din 6 noiembrie 2021 pentru aprobarea Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia, publicată pe 31.12.2021 în Monitorul Oficial nr. 325-333, art. 496, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129241&lang=ro
- 17 Comisia Europeană (2023), Raportul privind Republica Moldova 2023
- 18 Raportul privind Republica Moldova 2023, pg. 5 și Opinia Comisiei de la Veneția nr. 1100 / 2022 cu privire la Legea nr. 64 cu privire la Curtea Supremă de Justiție adoptată pe 30.03.2023 și în vigoare din 06.04.2023, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136304&lang=ro
- 19 Constituția Republicii Moldova, art. 123
- 20 Constituția Republicii Moldova, art. 125/1
- 21 Legea Republicii Moldova nr. 26 din 10/03/2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor
- 22 Comisia de la Veneția (2022), Compilația opiniilor și rapoartelor Comisiei de la Veneția referitoare la vetting-ul judecătorilor și al procurorilor, https://www.constcourt.md/public/files/file/comisia_venetia/2022/CDL-PI2022051.pdf
- 23 Comisia Europeană (2023), Raportul privind Republica Moldova 2023, pg. 23
- 24 OSCE/ BIDDO (2022), *Opinie referitor la Legea privind unele măsuri aferente selectării candidaților pentru funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor și Regulamentul de organizare și funcționare al Comisiei independente de evaluare și Regulamentul de evaluare a integrității candidaților la funcția de membru în cadrul organelor de autoadministrare a judecătorilor și procurorilor*, https://legislationline.org/sites/default/files/2022-10/439_JUD_MDA_28Sep2022_ro.pdf
- 25 OSCE/ BIDDO (2023), Raport privind evaluarea integrității candidaților (pre-vetting) la funcția de membru al Consiliului Superior al Magistraturii din Republica Moldova, <https://www.osce.org/files/f/documents/c/8/554131.pdf>
- 26 *ibid*, pg. 9
- 27 *Ibid*, para. 22 și Legea Republicii Moldova nr. 26 din 10.03.2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor
- 28 Opinia de la Veneția nr. 1069 / 2021, para. 33
- 29 OSCE/ BIDDO (2023), Raport privind evaluarea integrității candidaților (pre-vetting) la funcția de membru al Consiliului Superior al Magistraturii din Republica Moldova, <https://www.osce.org/files/f/documents/c/8/554131.pdf>, pg. 12
- 30 *Ibid*, pg. 8
- 31 Ambasada SUA în Republica Moldova (8 aprilie 2023). Declarație comună, <https://md.usembassy.gov/declaratie-comuna-04-08-2023/>
- 32 <https://vetting.md/candidati/>
- 33 OSCE/ BIDDO (2023), Raport privind evaluarea integrității candidaților (pre-vetting) la funcția de membru al Consiliului Superior al Magistraturii din Republica Moldova, <https://www.osce.org/files/f/documents/c/8/554131.pdf>, pg. 13
- 34 A se vedea deciziile Comisiei pre-vetting nr. 9, 11 sau 25 în comparație cu decizia nr. 19

- 35 Legea Republicii Moldova nr. 26 din 10.03.2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor, art. 14, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140451&lang=ro#
- 36 Curtea Supremă de Justiție, https://jurisprudenta.csj.md/db_col_civil.php, Comisia Pre-Vetting reia procedura de evaluarea a judecătoarei Marina Rusu, în conformitate cu hotărârea CSJ (9 februarie 2024), *Zgd*, <https://www.zgd.md/stiri/comisia-pre-vetting-reia-procedura-de-evaluarea-a-judecatoarei-marina-rusu-in-conformitate-cu-hotararea-csj/>
- 37 Opinia Comisiei de la Veneția nr. 1100 / 2022 și Legea Republicii Moldova nr. 65 din 30.03.2023 privind evaluarea externă a judecătorilor și a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140455&lang=ro#
- 38 ALI (24 august 2023), Scott Bales Appointed Chair of the SCJ Evaluation Commission („Scott Bales a fost numit președinte al comisiei de evaluare a judecătorilor CSJ”), <https://www.ali.org/news/articles/scott-bales-appointed-chair-scj-evaluation-commission/>
- 39 Comisia Vetting a inițiat procesul de evaluare în privința celor cinci judecători ai CSJ (27 iulie 2023), *moldpress*, <https://www.moldpres.md/news/2023/07/27/23005994>
- 40 Ciolac. V., (2023) Vorbind despre justiție: Comunicarea în sectorul justiției din Republica Moldova, *Justice First*, nr. 4, https://freedomhouse.org/sites/default/files/2023-11/Moldova-11-2023-Talking-Justice_Rom.pdf, pg. 3
- 41 Necsutu M. (28 martie 2023). In Moldovan Court Resignations, a Question of Principles, or Pay? („Demisiile din instanțele moldovenești, o chestiune de principii sau de bani?”), <https://balkaninsight.com/2023/03/28/in-moldovan-court-resignations-a-question-of-principles-or-pay/>, și Ursu I. și Moșneag V. (3 martie 2023), Cum poate fi depășit blocajul din justiție, după ce 20 de judecători de la CSJ au demisionat? Soluțiile propuse de trei experți în justiție, de o judecătoare, de președinta Comisiei Juridice, Numiri și Imunități și de Asociația Judecătorilor, *Zgd*, <https://www.zgd.md/stiri/stiri-justitie/cum-poate-fi-depasit-blocajul-din-justitie-dupa-ce-20-de-judecatori-de-la-csj-au-demisionat-soluțiile-propuse-de-trei-experti-in-justitie-de-o-judecatoare-de-presedinta-comisiei-juridice-numiri-s/>
- 42 Mazelli A. și Mitllari L. (2022), Albanian Justice Reform in the Framework of the EU Accession Process. („Reforma justiției albaneze în cadrul procesului de aderare la UE”), *Regional L. Rev.*, 71, Barjamemaj A. (30 august 2021), Kriza e magjistratëve rrezikon rimëkëmbjen e drejtësisë në Shqipëri. Reporter.al., [Kriza e magjistratëve rrezikon rimëkëmbjen e drejtësisë në Shqipëri – Reporter.al](https://www.reporter.al/kriza-e-magjistratëve-rrezikon-rimëkëmbjen-e-drejtësisë-në-shqipëri-reporter.al/) & Kraja G. (26 ianuarie 2021), Constitutional Court of Albania resumes work („Curtea Constituțională din Albania își reia activitatea”), *Radio Evropa e Lire*, <https://www.evropaelire.org/a/31070120.html>
- 43 Legea nr. 64 din 30.03.2023 cu privire la Curtea Supremă de Justiție în vigoare din 06.04.2023, art. 7
- 44 Constituția Republicii Albania, art. 136/ 3
- 45 Constituția Republicii Albania, art. 136, 1
- 46 Legea nr. 64 din 30.03.2023 cu privire la Curtea Supremă de Justiție, publicată pe 06.04.2023 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 117-118 art. 190., art. 7, para 5
- 47 Opinia comună a Comisiei de la Veneția și DGI referitoare la proiectul de lege cu privire la evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor CDL-AD (2023)005 și Legea Republicii Moldova nr. 252 din 17.08.2023 privind evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor și modificarea unor acte normative, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140481&lang=ro
- 48 <https://kpa.al/en/page/2/>
- 49 Comisia independentă de calificare a Republicii Albania, <https://kpk.al/statistika/>
- 50 BTI 2022 Raport de țară: Albania, https://bti-project.org/fileadmin/api/content/en/downloads/reports/country_report_2022_ALB.pdf, pg. 5, 12, 42
- 51 Kamberi G. și Memaj E. (2020), The Albanian Public’s Trust in Security: Stumbling Blocks to EU Negotiations („Încrederea publicului albanez în securitate: Obstacole în negocierile cu UE”), *Center for the Study of Democracy and Governance*, pg. 48
- 52 *ibid.*
- 53 Dyrmishi A., Zaloshnja E., Alaattin O. Z. D. E., Design A. și Rowland M. (2022), Barometrul de securitate al Albaniei: Sondaj național 2022, *Center for the Study of Democracy and Governance, Tirana*, pg. 61
- 54 *Xhoxhaj v Albania* App nr. 15227/19 (CEDO, 8 martie 2019)
- 55 Vidaicu D. (2021), The inertia of the Moldovan judicial system: slow progress towards independent judges („Inerția sistemului judiciar moldovenesc: progrese lente spre independența judecătorilor”), <https://www.u4.no/blog/progress-towards-independent-judges-moldovan-judicial-system>
- 56 Constituția Republicii Moldova, art. 121/1 și 125/1
- 57 Constituția Republicii Moldova, art. 122, para 1
- 58 Constituția Republicii Albania, art. 149/d, 147, 149, 147/d
- 59 Comisia Pre-Vetting este singura comisie cu putere de decizie dintre comisiile create
- 60 Comisia de evaluare nu are competențe de luare a deciziilor, dar are competența de a pregăti raportul de evaluare pentru CSM și CSP
- 61 Instituția competentă să ia decizia pentru candidatul evaluat
- 62 Constituția Republicii Albania, art. C
- 63 Constituția Republicii Albania, art. B, C/6
- 64 Constituția Republicii Albania, art. C/2
- 65 Legea Republicii Moldova nr. 26/2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor
- 66 Legea Republicii Moldova nr. 65 din 30.03.2023 privind evaluarea externă a judecătorilor și a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140455&lang=ro#
- 67 Legea Republicii Moldova 252/2023 privind evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor și modificarea unor acte normative (cu modificările ulterioare), art. 4 și Comisia de la Veneția (14 martie 2023), Opinia comună a Comisiei de la Veneția și a Directoratului General pentru Drepturile Omului și Statul de Drept (DGI) al Consiliului Europei referitoare la proiectul de lege cu privire la evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor, https://www.constcourt.md/public/files/file/comisia_venetia/2023/CDL-AD2023005.pdf

- 68 Comisia de la Veneția (14 martie 2023), Opinia comună a Comisiei de la Veneția și a Directoratului General pentru Drepturile Omului și Statul de Drept (DGI) al Consiliului Europei referitoare la proiectul de lege cu privire la evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor, https://www.constcourt.md/public/files/file/comisia_venetia/2023/CDL-AD2023005.pdf
- 69 Legea Republicii Moldova nr. 65 din 30.03.2023 privind evaluarea externă a judecătorilor și a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție, publicată pe 06.04.2023 în Monitorul Oficial nr. 117-118, art. 192, art. 17/2, Legea nr. 252 din 17.08.2023 privind evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor și modificarea unor acte normative, Monitorul Oficial nr. 325-327, art. 581, art. 18.
- 70 Constituția Republicii Albania, Anexă, art. C/Ē
- 71 Legea nr. 64 din 30.03.2023 cu privire la Curtea Supremă de Justiție, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 117-118, art. 190, art. 1 și 2/2, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136304&lang=ro
- 72 Albanian justice on pause as judges fall victim to graft probe („Justiția albaneză pe pauză, în timp ce judecătorii sunt victime ale unei anchete de corupție”) (6 iulie 2019). *France 24*, <https://www.france24.com/en/20190706-albanian-justice-pause-judges-fall-victim-graft-probe>
- 73 Legea nr. 65 din 30.03.2023 privind evaluarea externă a judecătorilor și a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție, publicată pe 06.04.2023 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.117-118, art.18/2, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138716&lang=ro
- 74 *Ibid.*, art. 18 para (2/2)
- 75 art. 1, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140455&lang=ro#
- 76 Constituția Republicii Moldova, art. Ç
- 77 Hoppe (18 iulie 2023), Judges and Organized Crime: Why the ECtHR Upheld the Dismissal of a Senior Judge. („Judecătorii și crima organizată: De ce CEDO a confirmat demiterea unui judecător de rang înalt”) [Blog Post], <https://verfassungsblog.de/judges-and-organized-crime/>
- 78 *Xhoxhaj vs Albania* App nr. 15227/19 (CEDO, 8 martie 2019)
- 79 *Thanza vs Albania* App nr. 410447/23 (CEDO, 4 iulie 2023)
- 80 *Cani vs. Albania* App nr. 37474/20 (CEDO, 4 octombrie 2023)
- 81 *Sevdari vs Albania* App nr. 40662/19 (CEDO, 13 decembrie 2022), *Erebara Gj.* (13 decembrie 2022), Sacked Prosecutor Wins European Court Case Against Albania („Procuror demis câștigă procesul la Curtea Europeană împotriva Albaniei”), *BalkanInsight*
- 82 Dreptul la respectarea vieții private și de familie
- 83 One of the judges who was appointed to hear the case of the applicant was appointed in violation of the law! Violation of due process („Unul dintre judecătorii numit să judece cazul reclamantului a fost numit cu încălcarea legii! Încălcarea dreptului la un proces echitabil”), (4 octombrie 2022), <https://www.echrcaselaw.com/en/echr-decisions/one-of-the-judges-who-was-appointed-to-hear-the-case-of-the-applicant-was-appointed-in-violation-of-the-law-violation-of-due-process/>
- 84 *Thanza vs Albania* App nr. 410447/23 (CEDO, 4 iulie 2023), para. 143
- 85 *Necsutu M.* (21 martie 2023), *Moldova to Target Corruption with New Court for Major Cases* („Moldova va combate corupția cu o nouă instanță de judecată”), *BalkanInsight*, <https://balkaninsight.com/2023/03/21/moldova-to-target-corruption-with-new-court-for-major-cases/>
- 86 GRECO și Consiliul Europei (3 februarie 2022), *Runda a patra de evaluare: Prevenirea corupției cu privire la membrii Parlamentului, judecătorii și procurorii. Raport interimar de conformitate. Republica Moldova*, <https://rm.coe.int/fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-respect-of-members-of/1680a5722f>

DESPRE AUTOR

Andrea Mazelliu este lector la Facultatea de Drept a Universității New York din Tirana și fost bursier al Freedom House. Face studiile de doctorat la Facultatea de Drept a Universității din Tirana, concentrându-se pe tema „Guvernarea deschisă în Albania și impactul acesteia asupra procesului de integrare în UE”. Tematicile sale de cercetare sunt statul de drept și buna guvernare, legislația privind migrația, reforma justiției, transparența, dreptul la informare și consultarea publică. A publicat articole pe subiecte precum migrația în Balcanii de Vest, reforma justiției în Albania, sesizările constituționale individuale în Albania și consultarea publică în Balcanii de Vest.

Această notă de politici Justiția în primul rând este elaborată în cadrul programului *Responsabilizarea sectorului justiției din Moldova*, care urmărește să ajute societatea civilă să devină un promotor eficient pentru o reformă a justiției incluzivă, responsabilă și transparentă.

Freedom House este o organizație non-partizană care activează în vederea extinderii și apărării libertăților fundamentale și creării unei societăți în care toți oamenii sunt liberi.

1850 M Street NW,
11th Floor
Washington, DC
20036

www.freedomhouse.org
[@FreedomHouseDC](https://www.facebook.com/FreedomHouseDC)
202.296.5101
info@freedomhouse.org